

Prikaz djela iz oblasti šerijatskog prava

Džasir Avde, *INTENCIJE ŠERIJATA – kao filozofija islamskog prava: sistemski pristup*, El-Kalem i CNS, 2012, str. 444.

Knjiga *Intencije Šerijata – kao filozofija islamskog prava: sistemski pristup* predstavlja multidisciplinarno istraživanje koje ima cilj da razvije fundamentalnu pravnu teoriju islamskog prava kroz sistemski pristup. Sadašnja (ne)primjena islamskog prava redukcionistička je prije negoli je holistička, literalistička prije negoli je moralna, jednodimenzionalna prije negoli je višedimenzionalna, binarna je prije negoli viševrjednosna, dekonstrukcionistička je prije negoli rekonstrukcionistička i kauzalna prije negoli je teleološka. Očigledan je nedostatak razmatranja i funkcionalnosti krajnjih ciljeva i temeljnih načela islamskog prava u cjelini. Prenaglašeni zahtjevi za “racionalnom izvjesnošću” s jedne strane, te “konsenzusu nepogrešivih” s druge strane, dovode

do nedostatka produhovljenosti, netolerancije, nasilnih ideologija, ograničavanja sloboda i autoritarnih režima. Jedni se opiru preuzimanju znanja iz drugih filozofija koje nemaju izvore u islamskoj tradiciji, dok drugi u potpunosti prihvataju druge filozofije koje su u suprotnosti s temeljnim islamskim vjerovanjima. Autor se zalaže za zlatnu sredina kad je posrijedi ovo pitanje.

Dr. Avda na početku donosi popis grafikona, tabela i ilustracija, potom slijede zahvale upućene osobama i institucijama koje su potpomogle objavljivanju djela, te predgovor Anasa S. al-Shaikh Alija, akademskog savjetnika pri Međunarodnom institutu za islamsku misao iz Londona. Nakon toga dolazi kratki uvod, zatim obrada šest velikih poglavlja ili

cjelina: Intencije Šerijata (Mekasid eš-Šeri'a) – suvremeno gledište; Sistemi kao filozofija i metodologija za analizu; Islamsko pravo, imami i pravne škole: historijski prikaz; Klasične teorije islamskog prava; Suvremene teorije u islamskom pravu i Sistemski pristup islamskim pravnim pitanjima. Na kraju je dat jedan prilično bogat zaključak autora. No, prije nego što skrenemo pažnju na sadržaj navedenih poglavlja, dat će se ukratko nekoliko riječi o samom autoru djela.

Dr. Džasir Avde (Jasser Auda) rođen je 1966. godine u Kairu, Egipat. Svoj studij iz područja teorije šerijatskog prava i intencija Šerijata krunisao je doktorskom disertacijom na Univerzitetu u Welsu (Velika Britanija) 2007. godine. Ranije je, 1996. god., doktorirao i na Univerzitetu Waterloo u Kanadi, iz oblasti dizajna i analize sistema. Autor se posebno dokazao u području intencija Šerijata, gdje je objavio više značajnih djela na engleskom i arapskom jeziku. Profesor Džasir Avde bio je direktor Centra za izučavanje intencija Šerijata u Londonu u periodu 2005–2010. Gostovao je na brojnim svjetskim univerzitetima. Trenutno s dr. Tarikom Ramadanom vodi Centar za istraživanje islamskog prava i etike u Dohi, Katar, a Centar je zamišljen kao

intelektualni poligon gdje će se okupljati i raspravljati učenjaci Teksta i učenjaci konteksta.

Prvo poglavlje knjige naslov "Intencije Šerijata (Mekasid eš-Šeri'a) – suvremeno gledište". Autor ovdje određuje pojam *makasid* (pl. *mekasid*) pa kaže da on znači svrhu, cilj, načelo, namjeru, *telos* (grč.), *finalite* (fran.) ili *Zweck* (njem.), nakon čega zaključuje da su intencije islamskog prava, zapravo, ciljevi/svrhe islamskih normi, tj. zašto je obavezno izdavanje milostinje (zekat) jedan od stupova islama? Kakve su fizičke i duhovne koristi od posta mjeseca ramazana? Zašto je konzumiranje bilo koje količine alkohola veliki grijeh u islamu? Kakva je veza između današnjih ideja o ljudskim pravima i islamskog prava? Kako islamsko pravo može doprinijeti "razvoju" i "građanstvu"?

Potom spominje istaknute autore koji su kroz minula stoljeća dali svoj doprinos ovoj temi. Kad je riječ o ashabima, dr. Džasir Avda podsjeća na nekoliko primjera u kojima je halifa Omer presudio shodno intencijama, a ne shodno literarnom značenju. Možda je najreprezentativniji primjer to što je obustavio izvršavanje kazni za krađu (odsjecanje ruke) u vremenu velike ekonomske krize.

U rasponu između III i V st. po H. pojavile su se tzv. rane

konceptije intencija, prije svega zahvaljujući sljedećim imenima: Et-Tirmizi el-Hakim (napisao djelo *Namaz i njegove intencije*), Ebu Zejd el-Belhi (*Otkrivanje intencija religijske prakse*), El-Kaffal el-Kebir, Ibn Babevejh el-Kummi i El-Amiri el-Fejlesuf. Između V i VIII st. po H. dolazi do nastanka filozofije islamskog prava, dok intencije postaju razvijena teorija. Ovaj su posao, prije svih, na svojim plećima iznijeli Ebu el-Meali el-Džuvejni (*Argument u metodologiji islamskog prava*), Ebu Hamid el-Gazali (*Pročišćeni izvor*), El-Izz ibn Abdusselam, Šihabuddin el-Karafi, Šemsuddin ibn el-Kajjim, te Ebu Ishak eš-Šatibi (*Kongruencije u osnovama Šerijata*).

Drugo poglavlje nosi naslov "Sistemi kao filozofija i metodologija za analizu". Autor odgovara na sljedeća pitanja: Šta su to sistemi? Jesu li to "stvarne" ili "misaone" tvorevine? Šta je to "filozofija sistema" i kakav je njen odnos naspram islamske i modernih filozofija? Zatim nas upozna s više teorija o obilježjima i hijerarhijama sistema općenito. Budući da autor smatra kako je skup osnova islamskog prava (*usul el-fikh*) jedan "sistem", on ga analizira i zaključuje da postoji šest osnovnih karakteristika ovog sistema: spoznajna narav sistema, cjelovitost, otvorenost, unutarnja uvezana hijerarhija,

višedimenzionalnost i svrhovitost.

Sljedeće poglavlje jeste "Islamsko pravo, imami i pravne škole: historijski prikaz". Autor poentira važnost razlikovanja *fikha* i *Šerijata*, budući da brisanje linije između ovih dvaju pojmova otvara put tvrdnjama o "božanskom" i "svetom" karakteru ljudskog pravničkog rezonovanja. Takve su tvrdnje imale za posljedicu pojavu uzajamnih optužbi za herezu i otpor prema obnovi islamskog prava. Pojava različitih tendencija i metodologija tumačenja Šerijata osjetna je čak u vremenu ashaba. Više je faktora dovelo do takve pojave, a osnovni su: politički / sektaški sukobi, selidbe ashaba i ličnosti imama tog vremena. Tipičan su primjer dvojica velikih ashaba: Abdullah ibn Omer i Abdullah ibn Abbas; dok je Ibn Omer bio poznat po svojoj strogosti, Ibn Abbas ostao je upamćen po osjećaju blagosti i olakšavanja. Ove su karakteristike naslijedili njihovi učenici i prenosili ih narednim generacijama. Tako je na vidjelo isplivala bipolarna podjela među islamskim učenjacima općenito, a među pravnicima posebno, podjela na podržavatelje mišljenja (ehl er-rej) i podržavatelje predaje (ehl el-eser). II i III st. po H. može se nazvati "periodom imama". Tradicionalne škole islamskog prava (*mezahib*) dobile su imena

po određenim imamima koji su živjeli u tom periodu. Hanefijska, malikijska, šafijska, hanbelijska, džaferijska, zejdijska i ibadijska škola dobile su imena po Ebu Hanifi en-Nu'manu ibn Sabitu, Maliku ibn Enesu, Muhammedu ibn Idrisu eš-Šafiji, Ahmedu ibn Hanbelu, Džaferu es-Sadiku, Zejdu ibn Aliju i Abdullahu ibn Ibadu. Postoji još nekoliko imama koji su živjeli u ovom periodu, ali su njihovi mezhebi iščezli, poput Sufjana es-Sevrija, Ebu Sevra, El-Evzajija i El-Lejsa ibn Sa'da.

Naredno poglavlje oslovljeno je kao "Klasične teorije islamskog prava". Ovo poglavlje daje širi prikaz i analizu pravnih teorija devet klasičnih pravnih škola uzetih u razmatranje: hanefijske, malikijske, šafijske, hanbelijske, džaferijske, zejdijske, zahirijske, ibadijske i mu'tezilijske. Na početku su predstavljeni osnovni izvori islamskog prava – Kur'an i Poslanikova, sallallahu alejhi ve sellem, tradicija. Potom su prikazani tekstualno utemeljeni jezički dokazi, kao što su jasnoća, implikacija, opseg, općenitost, određenost, ali i utjecaj grčke filozofije. Autor potom obrazlaže racionalne dokaze, također tekstualno utemeljene, poput konsenzusa, analogije, interesa, pravne preference, pravne prevencije, ranijih vjerozakona, mišljenja as-

haba, tradicije stanovnika Medine, običaja i pretpostavke kontinuiteta. Konačno, na kraju ovog poglavlja data je kritička analiza različitih vrsta i stupnjeva "pravila" i "pravnih sposobnosti".

Peto poglavlje nosi naslov "Suvremene teorije u islamskom pravu". Autor u ovom poglavlju nastoji odgovoriti na niz pitanja, kao što su: da li se klasične pravne škole još uvijek striktno slijede? ukoliko se mapa škola i teorija islamskog prava izmijenila, a po svemu sudeći jeste, kako možemo imenovati te nove škole i teorije islamskog prava? koje su to osnovne karakteristike koje određuju svaku savremenu školu? u kojoj se mjeri one slažu ili ne slažu s klasičnim školama? Poglavlje počinje pregledom savremenih klasifikacija teorija islamskog prava i izlaže novu konceptualno utemeljenu i višedimenzionalnu klasifikaciju. Prema izvještaju RAND-korporacije o islamu iz 2004. godine, postoje četiri fikhske pozicije o savremenim pitanjima. To je fundamentalizam, podijeljen na skripturalni i radikalni, zatim tradicionalizam, podijeljen na konzerativni i reformistički, potom modernizam, te na kraju sekularizam podijeljen na prevladavajući i radikalni. Sve popularnija u pravničkoj literaturi jeste trodiobna kategorizacija: literalizam

ili stagnacija, sekularizacija ili vesternizacija, te centrizam ili obnova. Aktualni "izvori" islamskog prava jesu: kur'anska egzegeza, hadiske zbirke, fikh i usul. Što se tiče tendencija u islamskom pravu, sljedeće su aktuelne: tradicionalizam (skolastički tradicionalizam, skolastički neotradicionalizam, neoliteratizam i ideološki orijentirane teorije), islamski modernizam (reformistička reinterpetacija, teorije utemeljene na konceptu maslehe, usulski revizionizam, kao i znanstveno orijentirane reinterpetacije) i postmoderni pristup (poststrukturalizam, historičnost sredstava i/ili ciljeva, neoracionalizam, kritičke pravne studije, postkolonijalizam).

Posljednje je poglavlje "Sistemski pristup islamskim pravnim pitanjima". Ovo poglavlje pokušava odgovoriti na sljedeća pitanja: na koji način intencije Šerijata mogu igrati stvarnu ulogu u pravnim metodama idžtihada? kakav je odnos systemske karakteristike "svrhovitosti" s fikhskom karakteristikom "*mekasid-izacije*"? na koji način možemo upotrijebiti izloženu "islamsku filozofiju sistema" u pravnoj teoriji kako bi islamsko pravo zadržalo svoju "obnovljivost" i "životnost"? na koji način systemski pristup može upotrijebiti systemska obilježja spoznaje, holizma, višedimenzi-

onalnosti i otvorenosti u teoriji islamskog prava? kako ćemo se postaviti naspram propusta klasičnih, modernističkih i postmodernih teorija, koje smo spomenuli u trećem, četvrtom i petom poglavlju?

Autor na kraju, u svom Zaključku, iznosi veći broj konkretnih usulskih prijedloga radi ostvarenja "svrhovitosti" u sistemu islamskog prava, koja predstavlja temeljno obilježje systemskog promišljanja, što je tvrdnja koju ovo djelo zastupa. Intencionalni pristup izdiže pravna pitanja na višu filozofsku osnovu i nadilazi razlike političke naravi između islamskih pravnih škola, te podstiče izuzetno potrebnu kulturu pomirenja i mirne koegzistencije. Ostvarenje intencija treba biti suštinski cilj svih usulskih, jezičkih i racionalnih metoda idžtihada. Validnost bilo kojeg idžtihada treba biti određena na osnovu stepena njegove "intencionalnosti", odnosno stupnja ostvarenja intencije Šerijata.

Djelo je napisano stručnim teološko-pravnim jezikom, s jasnim i preciznim stilom. Namijenjeno je, prije svega, onima koji se bave proučavanjem islama općenito, a islamskog prava posebno, kao i akademskim građanima ostalih humanističkih provenijencija. Kao korisno štivo, poslužiti će imamima, muderisima, i vjeroučiteljima,

potom studentima dodiplomskih i postdiplomskih studija na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, te studentima dodiplomskih i diplomskih studija na Islamskom pedagoškom fakultetu u Bihaću i Zenici. Kad je riječ o drugim djelima koja tretiraju ovu temu a koja su pristupačna bosanskom čitateljstvu, treba spomenuti knjigu *Ciljevi Šerijata* autora Ahmeda er-Rejsunija. Djelo *Intencije Šerijata kao filozofija islamskog prava: sistemski pristup* autora Džasira Avde objavljeno je na engleskom jeziku pod naslovom *Maqasid al-Shariah as Philosophy of Islamic Law: A Systems Approach* u izdanju Međunarodnog instituta za islamsku misao u Londonu 2007. godine. Prijevod djela na bosanski jezik potpisuje mr. sc. Nedim Begović,

a izdavači su El-Kalem – izdavački centar Rijasetu Islamske zajednice u BIH i CNS – Centar za napredne studije. Prijevod se pojavio u Sarajevu 2012. godine. Djelo se sastoji od 444 stranice urednog i čitljivog teksta, s 231 podnožnom napomenom, a objavljeno je u mehkome izdanju, s koricama slaba kvaliteta, bez ljepšeg dizajna. Posebnu vrijednost ovom djelu daju bibliografski podaci i glosar islamskih termina, što se nalazi na kraju knjige.

Na kraju, svim ljubiteljima pisane riječi toplo preporučujem čitanje djela, uz želju da se njime okoriste, uz molbu Dragom Allahu da nagradi sve one koji su doprinijeli njenom pojavljivanju na ovim prostorima ■

Elmir Mašić